

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ-TESTÜLET.

FELELŐS SZERKESZTŐ: Rieger Imre.

Belmunkatársak: DR. BARTÓK ISTVÁN, CZIRJÁK ALBERT, DR. FERENCZI ZOLTÁN.

Megjelenik — július és augustus havakat kivéve — havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt, félévre 1 frt 50 kr.

Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számíttatnak.

E közlöny beltartalmát illetők a szerkesztőhöz (Lycenun-épület); az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — BEZSI LÁSZLÓ egyleti pénztárnok címén — a kiadó hivatalba (Hidelve, Új-utca, 36. sz. a.) küldendők.

Tartalom: Az időtöltésekről a családban. Dr. Csernányi Gyula. — Olvasmány-tárgyalás a II-dik korosztályban. Benedek Samu. — A kemény kenyér. Dr. Bartók István. — A természetrajz tanítása a népiskolában. Pfeiffer János. — Tárca: Petőfi elbeszélő költeményei. Ferenczi Zoltán. — Szemle. — Ipar-iskoláinkról. Az iskolaügy Boszniában. — Irodalom: Vezérkönyv a népiskolai számtanításban. Irták: Dr. Emericzi Géza és Kárpáthi Endre. Ismerteti De Gerando Antonina. — Egyesületi Közlemények. — Vegyesek.

Az időtöltésekről a családban.

Régen, régen, a mikor még természetesebbek voltak az emberek, hosszú téli estvéken a nagyasszony maga köré gyűjté házanépét és unokáit, s a mig künn kedvére zúgott a szél, s zilálta össze-vissza a szállongó hópelyheket, benn az öreg kandalló jöltévé közelében vigan pergett az orsó, s a nagyasszony beszélt a fiataloknak régmúlt időről, harczoz esztendőkről, tatárpusztításról — s az est unalom nélkül elrepült. Ünnepeken pedig vacsora után elszedték az asztalt, s a nemzeti nagyasszony gondosan előkeresvén okulárját, elfoglalta helyét az asztalfőn, s az ájtatosan figyelő háznépnek egész estve olvasott abból a nagy ezüst kapesos könyvből, mely vigasztalója volt a nemzetnek a szomorú időkben, mikor azt énekelték a vándor hegedősök:

Sírva veszik el most szegény Magyarországot,

Eltávozott tőle hangosság, vigasság! . . .

S végre olykor-olykor, ha a nagyasszonynak is jobb kedve volt, a lányok is szorgalmasabban fontak s a „nemzeti nagy uram“ sem mondott ellent: valamilyik leány mesemondáshoz fogott, s a mint nyúltak az orsó körül fonódó finom kenderszálak, a lány ajkáról is folyt az apróságnak oly kedves, csodálatos beszéd Tar Lőrinczről, Fokus Kovácsról, Királyfia Kis Miklósról, Fündér Ilonáról — s az est így is észrevétlenül elrepült.!

Lám, ilyen formán töltötték régi, jobbmódú családaink magok között a hosszú téli estvéket, s bizony, aligha ösmerték úgy az unalmat, mint mi ösmerjük mai napság.

Mert hiszen elfogulatlanul szemlélődve lehetetlen észre nem venni, hogy a melegség és kedély helyét a családi kör szentélyében is hova-tovább a mesterkéltség

és bizonyos szertartásosság foglalja el. Az u. n. szinpad-i anyák naponként szaporodnak és sokasodik az oly szülők száma is, kik a sors által számokra kirendelt körben élni nem tudva: a családi élet édes nyugalma élvezni képtelenek. Nem szólok itt a főrangokról és az azokat még hibáikban is majmoló némely gazdagabbakról, mert ezeknek számtalan módjuk van a szülőket nem ugyan pótolni, de elfeledtetni — hanem azon jobb módú, s az u. n. gentry-hez tartozó családokról, kik állások és vagyoni állapotaiknál fogva is nem a nagy világban való szereplésre, hanem a családi tűzhely édes enyhén megvonulva: a természetes életmód és ősmagyar szokások fenntartására, s a hazafias érzelmek ápolására vannak hivatva.

A csendes családkör azonban — fájdalom — naponként veszi varázsát, s így természetesen nevelő hatását is. Apa és anya egyaránt eleget vélnek tenni kötelességöknek, ha a gyermeket iskolába adják, s mindketten a házon kívül igyekeznek szórakozást keresni. Így hát a család magára és együtt nagyon ritkán lévén, nem csoda, ha szülők és gyermekek között már korán bizonyos fesz és hidegség áll be.

Sokan és nagyon helyesen irtak már a családról, s még többen kutatták az okokat, melyek az u. n. patriárkális család-életnek véget vetettek.*) Kimutatták, hogy ez természetes következménye a civilisációnak, s logikailag és lélektanilag sem lehet másképpen. Mind nyomós okok, melyeknek alaposságát kétségbe vonni nem lehet, de úgy tetszik, hogy ezekhez, mint szintén igen nyomós és igen természetes, hozzá járul az is,

*) L. erre vonatkozólag „Der Schulmeister von Sadowa“ von J. Lukas. Mainz 1878. I. und II-tes kapitel — Ujabban pedig F. L. (Felméri Lajos) czikkeit a „Magy. Polg.“ és „Cs. és Isk.“ ez idei 2-ik számában.

hogya a családi életnek kevesebb a varázsa, mert otthon nincs semmi olyan időtöltés, mely az egész családot érdekelje, s egymáshoz közelebb vonja. Furesának tetszhetik, de igen sok esetben bizonyosan így van. Mert vajjon minő időtöltések is vannak divatban? A kiknek csak módjuk van benne, hogy gouvernantot vagy bonnet-t tartsanak, a gyermeket, a míg csak gyermek mondhatni kizárják a családi körből. A szülők a nyilvános életnek szentelik idejüket, s vajmi ritkán jut egy-egy pillanat, midőn a gyermek a „fényes mamá“-t egy kisé megbámulhatja! S ha a családi körben történik is valami időtöltés, ez legfeljebb összejövetelekből áll, hol divatos általánosságokról foly a beszéd, míg egy feszes ozsonna mindennek véget vet. A gyermek kedélye természetesen mindezekben távolról sincs érdekelve.

A mese mondás kiment divatból, mert némelyeknek eszökbe jutott, hogy a gyermek fejét nem elképzelhetetlen dolgokkal, hanem tényekkel kell megtönni. Önkényt mérül fel a kérdés: vajon az ilyenek voltak-e valaha gyermekek? . . . Ha igen, nagyon sivár gyermekkoruk lehetett, a mit azzal akarnak megbosszulni, hogy másoknak is olyat szereznek. Úgyde miért ne lehetne ezek helyett valami u. n. könnyebb olvasmányt, pld. regényt, vagy elbeszélést felolvasni? . . . Az ilyenek nagy része azonban — kivált ha serdülő leányka is van a családban — fennhangon már tárgyánál fogva sem felolvasható. A ki fiatal leányok számára valaha olvasmányt válogatott, befogja látni ez állítás igazságát. De hát mire valók a költők? . . . kérhető valaki. Igaz, de ezek iránt bizonyos ideig épen nincs, bizonyos időn túl pedig elvész az érzék, mert vajmi kevés az olyanok száma, kik a „szép“-ért elengedik az izgatót és érdeket feszítőt!

A legtöbb férj tehát, ha otthon tölti az estvét, dohányozik s hírlapját olvassa — a nő varr, köt, a gyermekek pedig ásítognak. Néha egy-egy szóváltás is történik házi dolgokról; valami új hír, vagy megjegyzés kerül szőnyegre, de a hangulat általában nagyon unalmas és álomra hajló.

Néhol előkerül a kártya, dominó vagy kocka — de hát akármelyik is érdekl-e valamennyire a kedélyt, s van-e valami hatása? . . . Igen, a mennyiben az ott settenkedő gyermekben már jó korán fölébreszti a nyereszkedési vágyat, a miből következik, hogy: isten mentsen az ilyen „családi időtöltés“-ektől!

Egyetlen egy olyan időtöltés van divatban, mely — noha hiányzanak belőle az izelt hangok — mégis a szívhez szól, s a kedélyre is a legnagyobb mértékben hat: a zene.

Nincs oly nyers, zord, dühös való
Mit át ne alakitna a zene,
Habár csupán kevés időre is.
Ember, kiben nincsen zene,
Kit megnem indít édes hangvegyület,
Csel, hitszegésre, zsákmánylásra kész,

Kedélymozgási tompák, mint az éj,

S pokol-sötétek szenvedélyei — mondja Sjakspere¹⁾ s valóban mintha némileg a sors gondviselő keze működne: közre abban, hogy a mai anyagi és a legfőbb mértékben gyakorlati irányú korban a zene minden családnál több és több tért foglal, mert közvetlenebbül hatván, mint a költészet, nagyon alkalmas arra, hogy a család apróját-nagyját egyaránt összehozza, s hogy kedélyt, érzelmet és képzelmet egyaránt érdekelve: a léleknek is valami tápot adjon. Az olyan szülők tehát, kik akár elítélletből, akár mert nincs elég módjuk hozzá: a zenét mellőzik, örök bálával tartóznak azon dajka, vagy öreg cseléd iránt, ki titokban egy-egy tündérmesét lop gyermekök lelkébe, mert igen sok esetben nagyobb hatással van ez a gyermek jövőjére és lelki fejlődésére, mint bármi más, a mit féltő gonddal és sok mesterséggel igyekeznek eszébe erőszakolni. Az értelmet úgyszólván eléggé foglalkoztatják és fejlesztik az iskolában, de két dolgot — a kedélyt és gyöngédséget — hazulról kell a gyermeknek hoznia, mert nincs iskola, a melyben ezt elsajátíthatná.

Ezeknek fejlesztésében rejlik a családi élet egyik legnagyobb fontossága, s tulajdonképpen ebben áll, vagy legalább kellene állnia nevelő hatásának is.

Dr. Csernátoni Gyula.

Olvasmány-tárgyalás a II-dik korosztályban.

75. Az okos egér.*

Most veletek, a II. korosztályal foglalkozom, figyeljetek rám, hogy kérdéseimre helyesen és értelmesen felelhessetek!

Van egy kis állat, mely az emberek lakása körül, a pinczében vagy padláson, a konyhában vagy éppen a kamrában szeret magának lakhelyet készíteni. Nem épít ugyan magas, emeletes házat, hanem csak földalatti kis kunyhót; de abban is nagyon jól találja magát, ha nem háborgatják. Lakására nem készít záros ajtót, csak egy kis nyílást, a melyen ki- és bejárhat. Mikor élelem-keresés végett hazulról elindul, nagy vigyázattal lép ki ajtóján, mert tudja, hogy a hamis czizus gyakran leskelődik utána s ha megéjtheti azonnal el is ragadja. Jól ismeritek ti ezt a kis állatot s a nevét is tudjátok, mert a múlt iskolai évben, midőn a házi kártékony állatokról beszélgettünk, ezt is mutattam volt nektek s erről is tanultatok. Látom, többen jelzitek ujjaitokkal, hogy tudjátok, mondjátok meg hát, mi a neve ennek a kis állatnak? Karban felelik: házi egér. Eltaláltátok! Igen, de azt mondtam, hogy ez a kis állat az emberek lakása körül vagy éppen a házban szeret tartózkodni, ott szeret lakni. Lakhelyére nézve, milyen állat hát a házi egér, Guçz János? Házi állat. És éppen milyen házi

¹⁾ Velencei kalmár V. 1.

* L. Gáspár János olvasókönyvét a II-ik korosztály részére.

állat, hasznos vagy kártékony házi állat, mit gondolsz? Kártékony házi állat. Helyesen feleltél! És mert kártékony, mit tesznek vele az emberek, szeretik-e, vagy üldözik? Üldözik, pusztítják. A macskát is éppen miért tartják a háznál? Azért, hogy az egereket elpusztítsa. Hát a macskán kívül, még mivel pusztítják vagy mivel fogadják el az egereket, mit gondoltok? Egérfogóval. Eltaláltatok! Most nézzetek ide s mondjátok meg nevét ezen kitömött állatkának! Karban mondják: házi egér. És milyen házi állat? Kártékony házi állat. Mutassátok meg ezen a képen is, hogy melyik a házi egér? Megmutatják. Jól van, látom ismeritek a házi egeret, mert a képen is megtudtátok mutatni. Most nézzetek a falitáblára! Ez itt, egy egérfogó képe, én rajzoltam. Hallgassátok meg, hogy minő alkatrészekből áll s hogyan fogják vele az egeret. (Elmondom). Vegyétek most elő olvasókönyveiteket s keressétek meg a 75. olvasmányt. (Előveszik, megkeresik.)

Ezt az olvasmányt most elolvasom. Ti kíséritek figyelemmel az olvasmány sorait s hallgassátok meg, hogy ti is aztán jól és érthetően tudjátok elolvasni.

(Elolvasom s a folyékony olvasás gyakorlása végett, velük is egyszer átolvastatom).

Ezt az olvasmányt tudjátok már folyékonyan olvasni, most tárgyalni fogjuk. Kezd meg az olvasást, Hiri Lajos! Hetvenötödik olvasmány. Az okos egér.

Egy egér kibuvik lyukából, s meglátja az egérfogót. „Áhá! — így szól — egérfogó! lásd, lásd, mily okos az ember! ime három fácskára egy téglát támaszt, s egyik fácskába darabka hájat szúr. Ezt aztán egérfogónak nevezi! Igen, ha mi egereket okosabbak nem volnánk! jól tudjuk mi: ha az ember megakarja enni a hájat, zszapsz! a téglát lehull s a nyálankot agyonüti. Nem, nem, jól ismerem ravaszságodat! Jól van, helyesen olvastál.

Beszéld el röviden, a mit olvastál; én segíteni foglak kérdéseimmel.

(Beszél.) Egy egér kibuvik lyukából s meglátja az egérfogót. S hogy szól, a mint meglátja az egérfogót? Áhá! egérfogó! Mit tett most az egér, midőn lakása előtt meglátta az egérfogót s mondá: Áhá! egérfogó! Örvendett vagy csodálkozott, mit gondolsz? Csodálkozott. Igen, csodálkozott az egérfogón, hogy lakása előtt látja s csodálkozásában mit mond? Lásd, lásd, mily okos az ember! három fácskára egy téglát támaszt, egyik fácskába darabka hájat szúr s ezt aztán egérfogónak nevezi! Mikor azt mondta: lásd, lásd, mily okos az ember! őszintén, igazán beszélt vagy inkább gúnyolódni akart az emberrel, mit lehet következtetni beszédéből? Azt, hogy inkább gúnyolódni akart. S vajjon mit tett akkor is, midőn az egérfogót három fácskának nevezte? Gúnyolódott. Helyesen következtettél!

De hallgassuk csak tovább, hogy okoskodik az egérke s mit mond, hogyan lenne még is az a három fácska egérfogó? Azt mondja: igen, ha mi egereket okosabbak nem volnánk! Ezzel azt mondja az egérke, hogy a három fácska úgy lenne egérfogó, ha ők alá mennének s őket megfogná. De ők egereket okosabbak mint az ember tartja s

nem mennek alá, mert mit tudnak jól, mit mond? Az mondja: jól tudjuk, hogy ha megakarja enni az ember a hájat, zszapsz! a téglát lehull s a nyálankot agyonüti. Felismerte hát az egérke a veszedelmet, a bajt midőn így okoskodott? Fel. S éppen azért mivel végzi beszédét, mit mond? Azt mondja: „Nem, nem, jól ismerem ravaszságodat!“ Igen, ezzel azt mondja, hogy ő az ember ravaszságát, csalárdságát vagy hamisságát jól ismeri s fogadkozik, hogy nem megy oda. Vajjon helyesen okoskodott-e most az egérke, mit gondoltok? Karban felelik: helyesen! Milyen egér volt hát ez, ha helyesen okoskodott? (Kitalálják) okos egér. Most már azt is kitalálhatjátok, hogy miért tette az író ennek az olvasmányának címül ezt: „Az okos egér.“ Többen jelzitek, mondjátok meg! Azért, mert az okos egérről írt. Helyesen feleltetek! De olvassuk csak tovább az olvasmányt. Olvasd tovább a 2-ik szakaszát Ilyés Ferencz (olvassa). „Hanem mégis — folytatá az egérke megszagolni csak szabad. Ha megszagolom, avval csak nem esik le a téglát. Én pedig mondhatlanul szeretem szagolni a hájat. Ha csak egy pillanatig is, élveznem kell a kedves illatot!“

Mit mondott az egérke, a mint beszélgetését tovább folytatá? Azt, hogy megszagolni csak szabad, ha megszagolja, csak nem esik le a téglát. Ő pedig bogyan szereti szagolni a hájat, mit mond magáról? Én pedig mondhatlanul szeretem szagolni a hájat, ha csak egy pillanatig is élvezhetem a kedves illatot. Mit akart hát tenni az egérke, ha nem akarta megenni a hájat? Csak megakarta szagolni, mert nagyon szereti a kedves illatát. Kivánta-e hát mégis? Igen. Mi támadt fel hát benne, ha kivánta? A kívánság. Igen, a kívánság vagy másképpen a kíváncsiság. Milyen lett hát most az okos egér? Kiváncsi. Mit mondhatunk most róla, hogy milyen egér? Kiváncsi egér. Helyesen feleltél. Olvasd tovább, lássuk mi történik már most a kíváncsi egérről, Vaszi Kálmán? (olvassa)

„Ezzel az egérfogó alá fut és megszagolja a hájat. A fogó azonban könnyedén vala felállítva, alig ért orrocskája a hájhoz, zszapsz! lecsappan s a kíváncsi egérkét összezuzta.“

Hová fut, mit tesz most az egérke? mit olvastál? Az egérfogó alá fut s megszagolja a hájat. De a fogó hogyan volt feltámasztva s mi történt? A fogó könnyedén volt feltámasztva s a mint orrocskája a hájhoz ért, lecsappant és a kíváncsi egeret összezuzta.

Láttátok gyermekek, milyen szomorú vége lett az okos egérnek! Helyesen okoskodott, midőn lakása előtt az egérfogót meglátta s felismerte a bajt, a veszedelmet; eléggé is fogadkozott s még is belement a veszedelembé, mert nem tudott ellent állani kíváncsiságának. Tanuljátok meg azért az okos egér szomorú esetéből: „Ha felismerjük a bajt, a veszedelmet, mely előttünk áll és minket fenyeget, lelkünk egész erejével álljunk ellent a kíváncsiságnak, hogy veszedelembé ne essünk!“

A veletek való foglalkozást most befejezem, mert az idő eltelt. Ezt az olvasmányt olvassátok át még többször is, hogy jövő alkalommal tudjátok helyesen és értelmesen elbeszélni.

Benedek Samu.

A kemény kenyér.

Kevés ember tudja, hogy mi az a kemény kenyér. Mindennapi kenyerét kemény munkával szerzi meg mindenki — a napszámostól kezdve a miniszterelnökig — s így általánosságban használhatjuk a kenyér szó mellett a kemény jelzőt. De mi nem ily általánosságban szólunk a tárgyhoz, s a kemény kenyér alatt azt értjük, a mivé idővel a lágy kenyér lesz s a közélet régen sültnek nevez. A kemény kenyér sok egyén előtt nagy becsben van; azt mondják egészségesebb a lágynál, különösen öreg emberek, s az ifjak közül azok, a kiknek ülésel összekötött foglalkozásuk van. Sok vén kisasszonyt és a családi élet igájától irtozó agglegényt találunk, kik háztartásukban nem nélkülözhetik a kemény kenyeret. Röviden szólva a hypochondristák meglehetősen nagy csapatja az, mely többre becsüli a kemény kenyeret a lágynál; mert azt mondják, a lágy kenyér nyomja gyomrukot, nehéz vagy éppen emészthetetlen és gyomor égést okoz. Nem mernők azt állítani, hogy ezen ideges csapat állításai egészen tagadhatók volna, de hisszük, hogy tudatlanságuk a kemény kenyér lényegéről, oka szenvedéseiknek. A kemény kenyér egészen ki van száradva, mintha egészen elvesztette volna nedvességét; de ez csak látszat, miről mindenki meggyőződhetik, ha egy olyan mérleget vesznek elő, melylyel 500 grammot lehet mérni; ha most már 1 font kenyeret, melynek haja kereken ép, megmérünk s 4—5 napig felvágatlanul a szabadban állani hagyunk, s a jelzett idő múlva újra megmérjük, arról győződünk meg, hogy súlyából csak nagyon keveset veszített, s így kevés nedvesség hiányzik belőle, tehát nem nevezhetjük száraz kenyérnek. De ha ketté vágjuk, valóban keménynek fogjuk találni s hogy megtudhassuk, mennyi vizet veszített el, vágjunk a köze péből egy pár vékony szeletet, mintegy 100 grammot, e szeleteket a lehető legapróbb részekre vágva, helyezzük egy tányérra s tegyük a főző kemence szárító részébe. Nyári hó napokon, északkeleti áramlatok alkalmával, a szabad levegőn is kiszáríthatjuk a kenyeret. Ha kellőleg kiszáradt, mérjük meg újból, és azt fogjuk találni, hogy sokkal könnyebb lőn, tehát meglehetősen mennyiségű vizet veszített el.

E kísérlet alapján meggyőződünk, hogy a kenyér keménysége nem a kiszáradás eredménye. Mintegy 15 évvel ezelőtt olvastam a műegyetemi lapokból, hogy mi módon akadályozható meg a kenyér megkeményedése, — de e mód, mint alább látni fogjuk, tévedésen alapult. Ugyanis azt ajánlották, hogy tegyük a kenyeret egy bádoggal ládácskába, melyből csak akkor vegyük ki, ha szeleteket akarunk vágni, máskor pedig gondosan zárjuk el. E bádoggal ládácskák fényesen zománczosak s majdnem minden városban a bádogosoknál, mint háztartási eszközök árusítatnak el. De a kenyér nem marad bennök üdén és lágynak, a mint állították, hanem

éppen oly kemény lesz, mintha csak az asztalon szabadon tartanák, az tény, hogy a vágási lap nem szárad ki, mert a kenyér magából nedvességet bocsát ki, melyet a bádoggal ládácška nem enged eltávozni, és így a kenyér egy önmaga gyártotta vizgözben fekszik, s ez okozza azon tévedést, hogy a kenyér e tartókban üdén marad. De ezt könnyebb módon is el lehet érni, ha az ember egy sima porcellán lapot vesz és azzal minden vágás után a kenyér felületét befedi. Bárki meggyőződhetik arról, hogy ezen lapok alatt a kenyér vágott felülete soha ki nem szárad, míg a bádoggal tartókban vagy dohadt izt kap, vagy a bádoggal szelenczék olaj festékének, vagy lack zománczának mellék ízét és emellett a kenyér héja nem lesz többé merev és jó ízű, hanem lágynak és ruganyos, szóval a mindennapi kenyér elrontatott, a helyett, hogy üdeségével jó ízét is megtartotta volna.

Helytelenül járnak el azok is, kik a kenyeret pinczébe teszik, hogy üdén maradjon; miről bárki meggyőződhetik, ha egy frissen kisütött kenyeret ketté vág s a fennebb említett módon az egyik félnek vágási lapját porcellán vagy üveggel lefedi és a szobában tartja, a másik felét pedig a pinczébe helyezi el; 2—3 nap múlva könnyen meg fog győződni, hogy az a kenyér, melyet a szobában tartott, sokkal üdébb és jobb ízű maradt, mint a pinczébe elhelyezett. A hideg teszi a kenyeret szárazzá és keménynyé, nem pedig a száraz levegő; ennek oka a kenyér anyaga és készítési módjában van. Minden kenyeret a zsidók macessétől kezdve a napjainkban süttöttekig, lisztből készítenek és a tészta készítéshez a lisztbe vizet tesznek s a melegben kisütik. Ha lisztet, vizet a meleg hatásának tesztünk ki, mi történik akkor? Ha tudományos nyelven akarunk szólni, azt mondjuk, hogy amylohydrat lesz belőle s ez köznyelven szólva, annyi mint csiriz, az az keményítő és víz. Ezen vegyület a melegben híg folyó, lehülésnél tömöttebb és végre annál keményebb lesz, minél kevesebb arányban áll a víz a keményítőhöz. A könyvkötő tanoncok jól tudják, hogy mily nehéz a régi csirizet az ecsettel a nemez papíron eldörzsölni; akármely kenyérnek, legyen az fekete vagy fehér, kalács vagy buding, fő alkatrésze a csiriz, és így lágynak és ruganyos mindaddig, míg meleg; ellenben kemény lesz, mihelyt kihül.

Mindenki tudja, hogy a pityókák sejtjei keményítővel telve s míg a pityóka sületlen vagy főtelen, kemény; de sültve vagy főve meglágyul. Meg kell tehát különböztetni a kemény kenyeret, a kiszáradttól.

Lássuk már most azt is, miért okoz a frissen sült kenyér némely egyéneknek emésztési zavarokat? A felelet erre az, mert nem rágiák meg kellőleg. Ízérzékünk gyakori csalódásnak van kitéve, mert mihelyt valamit eléggé lágynak érez, azt hiszi, hogy az már rágás nélkül is eléggé el van készítve s a benyálozás után gyorsan lenyeli. Sok ember mohón s megfontolás nélkül eszik, ha lágynak étkeket esznek, azt hiszik, hogy

egy pár harapás eléggé elkészíti a tápszert a gyomor megemésztésére. Ilyen felületesen összerágott falatokat a gyomor nem képes az ő csekély emésztési erejével s összehuzódási képességével (peristalticus) kellőleg feldolgozni. Az ily összerágatlan darabok okozzák a nyomási fájdalmakat, a gyomor és bél-pöfetegeket, s ezen okból nem emészthetik némelyek a kemény pépet, a savanyú káposztát, a lágú kalácsot, a lúd-májat, az angolnát stb.

Az előszámlált ételek közül egyik sem nehezen emészthető, hanem a mohón evés és a hiányos rágás teszi azt élvezhetetlenné; ellenben ha valaki kemény kenyeret eszik, már annak keménysége is önkénytelenül arra ösztönzi, hogy jól rágja meg s egy idejüleg kellően benyálozza, mi csaknem egy félemészttel felér. A lágú kenyér élvezete után legtöbbször az öreg emberek- és gyermekeknél tapasztaljuk az emésztési zavart, ennek oka az előbbieknél a fogak hiánya, az utóbbiaknál a mohó és sietős evés. Nem a lágúság és üdeség teszik a frissen sült kenyeret nehezen emészthetővé, hanem a tudatlanság és a gondatlan evés; azonban egy esetben a frissen sült kenyér is lehet nehezen emészthetővé t. i. ha nincs kellőleg kiszütve, a közéletben az ilyet szalonnás kenyérnek nevezik és ez nem puha, nem likacsos és nincsen légtartalma. Ez utolsó tulajdonságát a kenyér az erjedés által nyeri, melynél a keményítőtől származott cukornak egy része alkohollá és szénsavvá változik. Az alkoholnak egy része elszáll belőle a sütő kemenczébe, a szénsav pedig a likaesokban marad, a kenyeret felfújja és könnyűvé teszi. Ajánlatos úgy sütni a kenyeret, hogy a keményítő erjedés által ne veszítse el a fennidézett alkatrészeket s mégis likaesos legyen. Ezen módszer már 15 éve ismeretes és több vegyész s hygienicus által Amerikában ajánlatott; de nálunk nagyon kevesen tudnak róla. Ezen mód által minden háznál a legegyszerűbb sütő-kemence üregében akár búza- akár rozs lisztből, sokkal jobb ízű, egészségesebb és táplálóbb kenyeret lehetne előállítani a mainál; alakja ugyan lapos lenne, de előállítása olcsóbb a mennyiben nem szorulunk a professionatus sütőkre. Ez a Horsfords-féle kenyér készítmény mód.

Észak-Amerikában E. N. Horsfords cambridgei tanár phosphorsav segítségével egy módszert talált fel a kenyér készítésre, mely nélkülözi az élesztőt, vagy czótkót, s melynél nincsen erjedés. Ehhez szükséges 3 rész jól kimosott fehér csonthamú, melyet úgy nyerünk, ha 2-4 súlyrész tiszta és ölmotól ment kénsavhoz, 10 súlyrész vizet adunk és ezzel a csonthamut tisztítjuk. Ez elegyből a meszet gipsz alakjában eltávolítva visszamarad az oldatban még a magnesia, mely minden csontban előfordul. Ezután az elegy bepároltatik, míg olyan sűrű lesz, mint a szűrt méz, ehhez most egy súlyrész keményítőt adunk, melyet addig dagasztunk, míg az egészen sűrű tömeggé lesz és ekkor enyhe melegnek kitéve, egy fehér és egészen száraz port ad. E porhoz

kettős-szénsavas-szikeny jön oly arányban, hogy három súlyrész phospháthoz egy súlyrész szikenysó jút. Most ebből tésztát készítünk és a fennebb említett port megfelelő mennyiségben hozzáadjuk, jól összeelegyítjük, gyúrjuk s a szokott módon kenyérré kisütjük. A sütésnél, a meleg következtében elszálló szénsav a kenyeret, puhává, könnyűvé s olyanná teszi, hogy állományában a czótkel sütőtől semmiben sem különbözik. Ha a szikenysó helyett kettős-szénsavas-hamanyt használunk, a kenyér még jobb ízű lesz, mert a szítálás következtében a lisztből a korpa és vele nagy részt a hamany is kiszítáltatik (Liebig a szénsavas-hamany helyett 2 rész szénsavas-szikenyt és egy súlyrész halvány-hamanyt használt). Ezen módszer a háztartásban megbecsülhetetlen, mert táplálóbb jó ízű kenyeret ad; az ilyen kenyér minden időben pótolja a munka által elvesztett anyagot.

Amerikában nagy mennyiségben gyártanak ilyen kenyeret, s főleg háboruk alkalmával, a katonaság táplálékául a legjobbnak találtatott s mint pótlék minden ételnél olyannak bizonyult be, hogy a vérnek alkatrészeit, melyet az anyagcsere elfogyaszt, után pótolni képes.

Dr. Bartók István.

A természetrajz tanítása a népiskolában.

(Folytatás.)

A tananyag tárgyalásánál a tanító szerepe csak segédszerep. A tanalak az osztatlan népiskolában kizárólag heuristikai; a dogmaticai tanalak, mely oly helyen, hol a külföldi term. testek tanítása szükséges, elkerülhetlen, a népiskolában, miután az említett tananyagnak keretén kívül kell maradnia, egészen háttérbe szorul. Dogmatikai tanalakot a népiskolában használni annyit tesz, mint saját erőnkét képezni; holott a főcél a gyermek erőinek kifejtése s önállóságra való vezetése, s ezt pedig csak is a heurisztikai tanalakkal érhetjük el.

Maga szemléljen, észrevegyen, beszéljen a gyermek, s ezek után az ismertekkel hasonlítsa össze, a közös jegyeket kösse össze s alkottassuk meg a nem, család stb. fogalmát. A természetes menet tehát: a dolgot látni, megismerni, leírni s azután osztályozni, s így a tanítvány szerepe cselekvő, míg a tanítóé szenvedő. Többet ér ez, mint az óráig tartó tanítói magyarázat! Amaz öröm, mely a gyermek kebelét dagasztja akkor, mikor saját erején valami ismeretet szerzett, legjobb edzője ama természeti ösztönének, hogy a természeti testeket saját erején tanulja ismerni. Már pedig tanításunk egyik főcélja levén: a gyermeket képesíteni, hogy a természeti testek fölött önállóan vizsgálódjék, következőképp eme céltól akkor távozzunk leginkább, mikor saját vállainkra

vesszük a cselekvő szerepet, s a gyermeket az ismeret szenvedőleges elfogadására kárhoztatjuk. Evvel nemcsak azon bűnös mulasztást követtük el, hogy a gyermeknek a természeti testekről tiszta képzele nem leend, s természetbaráttá sohasem válhatik, de elnyomtuk önmunkásságát s megbénítottuk szemlélő tehetségét, mely minden ismeretnek alapját képezi, és mind ezek által az összhangzatos nevelés célját nem értük el, s következőkép magasztos feladatunknak nem tettünk eleget. Kevés egyén fejlődik, — mondja Spencer, — oly hatalmas eszűvé, a milyenné lehetett volna, ha észre vévő tehetségét idő nap előtt meg nem akadályozzuk, ha a növendéket mások eszméinek szenvedőleges elfogadására nem kárhoztatjuk, a helyett, hogy önmunkásságra, önképzésre alkalmassá tettük volna.

Azon idő, melyet tantervünk értelmében az osztatlan népiskolában a természetrajz tanítására fordítanunk, igen korlátolt, s így csak igen mérsékelt mennyiségű tananyagot dolgozhatunk fel. A tömérdek természeti test közül a legfontosabbakat, legnélkülözhetlenebbeket kiválasztani, s azokat a methodika követelményei szerint helyesen elrendezni, a tanító egyik legnehezebb feladatai közé tartozik. E nehézség megoldásával alább megpróbálkozom s igyekszem megmutatni, hogy egyes osztályokban mit s mily rendben kell tárgyalni. Kétségtelen csak annyit ölhetünk fel, amennyit jól s alaposan feldolgozhatunk; sokat de felületesen feldolgozni mitsem ér!

A tananyag kiválasztásánál az előre bocsátottak után, mint más tárgynál is, a vidék természetrajzi s a nép kulturális viszonyait szorosán szem előtt kell tartanunk.

Nem hagyhatom szó nélkül, hogy a természetrajz tanítása állandóan tárgyilagos, s csupán a kész eredmények mezején mozog. Oly problematikus dolgok

tárgyalásába, — melyekkel még a tudósok sem jöttek megállapodásra, — bocsátkoznunk nem szabad. A tanítás lényege a subjectivitás; az objektivitás nem a népiskolába való.

Továbbá: szerfelett óvatosoknak kell lennünk, nehogy sentimentalismusba essünk, melybe néha, midőn a gyermekeket az állatok életére, művészetére, vagy a természet szépségeire figyelmeztetjük, ez ösztönszerű nyilvánulások subjectivitása által, öntudatlanul beleesünk s félrevezettetünk, s ez által még magunk sem leszünk képesek a valót a valótlantól, a lényegest a lényegtelenről megkülönböztetni; mennyivel inkább vezettetnek félre a gyermekek, mennyivel inkább nem képesek ők a valót a valótlantól, a lényegest a lényegtelenről megkülönböztetni! A reális ismeretek rovására ezek nem jöhetnek előtérbe; ily sentimentalismus eredménye elvégre is nem más, mint léha fecsegés, mely a gyermek kebelében felületés érzélgésre tápot nyújt.

Mind eme szépen hangzó didaktikai elvek, melyek a természetrajz tanításánál követendők, üres phrasissokká válnak, ha nem vagyunk urai azon anyagnak, melyet ez elvek alapján akarunk kidolgozni. Először legyen a „mi“, s csak azután következhetik a „miként“; először legyen meg az anyag s csak azután nézhetünk azon fogások után, melyekkel azt a legjobban értékesíthetjük. Talán valamennyi elv előtt először azt kellett volna hangsúlyoztatnom: birjunk először is tiszta s a tudomány jelen niveauján álló tárgyismerettel! Ez az első; ez az, a mi a methodus legtermészetesebb csiráit magában hordja.

(folyt. követ.)

Pfeiffer János.

T Á R C S A

Petőfi elbeszélő költeményeiről.

II.

Érdekes és Petőfi egyéniségére különösen érdekes szempontokat tár fel a „Bolond Istok“ című elbeszélése. Ismeretesek a Petőfi kalandozásai országszerte. Ismeretesek azon szenvedések, nélkülözések, melyek imitt-amott érték. Ismeretes általában is a kiváló lelkék ama tulajdonsága, hogy mint szeretik magokat belemeríteni az élet tengerébe, mint szeretik eltelni az élet hatásaival, benyomásaival, mint szeretik az élet ama jeleneteit, melyek egyszerre elárasztják a szívet érzéssel, úgy hogy az majd szétárad. Egy szóval az élet élve szép. De másfelől, ki nagyon él, nagyon sokat szenved. Sokat szenved nemcsak ama kiábrándulások

miatt, melyek a telt szív áradzásait mindig követik, hiszen a szívnek is meg van a maga apálya s ez annál gyakoribb, minél fogékonyabb az érzések földagasztására; hanem sokat szenved e hatások keresése alatt is s mentől nagyobb a vágy, mely bizonyos cél felé von, annál kisebb az elővigyázat, mely útunk megválasztását s az aprólékos óvakodásokat tekintetbe veszi. Mi természetesebb, hogy az eredmény: csalódás itt, csalódás ott; fájdalom itt, fájdalom ott. S ki volt valaha kitéve borzasztó nyugtalanságoknak, melyek szívet eltöltik; ki volt valaha kitéve külső borzasztó hányatásoknak, melyek az embert akár a társadalom hullámvetési közt, akár a természet viharai közt ide-oda hánnyák: az tudhatja, hogy minő édes a vágy, a nyugalom, az enyhe pihenés, a boldog családi meleg tűzhely után, ha az már létezik s mily szép kilátást nyújt

ez, hogy még megszerezhető. Vészek közt a boldogság vége mindig az egyszerű, nyugodt élet, valaminthogy nyugodt életünkben a veszélyt keresni vágyunk. S az embernek joga van pozitív boldogságra törni. Nagyon felesleges beszéd volna ez, ha nem nyujtana egyszermind kulcsot nekünk Petőfi „Bolond Istokjához.“ E költemény szoros kapcsolatban áll Petőfi barangolásaival s így hát Petőfi egyéniségével is és mint ilyen, szoros kapcsolatban áll Petőfi lyrájával is t. i. azon lyrai verseivel, melyek Petőfinek a családi élet utáni vágyát fejezik ki. Ha Tompát meleg, szeretetre vágyó kedélye; az egyedüliség fájdalmas érzete, a megértetésre való elhatározatlan vágyakozás vonzotta a családi élethez: úgy Petőfi előtt külső és belső vészek, nagy, bár nemes szenvedelmekből való menekülés vágya tette a boldogság enyhe árnyává a családi tűzhelyt. Innen aztán az, hogy míg Tompa félfé aggodalommal keresi élettársát, mert érzi, hogy ez összes boldogsága vagy boldogtalanságának forrása lehet: addig Petőfi csak boldognak látja ezt az életet, mert nem is képzeli, hogy mást vehessen el, mint a kit egy Petőfi lelkével szeretni tud. S vajon nincs-e igaza? Vagy ha abban is kételkednünk kell, kit igazán szeretünk, kérdem, mi óvhat meg ez ingó földön a kételytől, mi óvhatja meg a kedély harmóniáját a zavaroktól? Én abban, hogy Petőfi aggodalom és kétely nélkül gondol leendő családi életére, mit ő oly édesen vonzó kikötőnek tud rajzolni, az őszinteségen kívül a szerelemben oly igaz, mély és rendíthetetlen hitet látok, a mint az csak nagy lelkeket tud eltölteni. Hiszen nagyon jól van az úgy: hogy a szerelemnek ne legyenek se számításai, se aggodalmai, mert akkor nincsenek meg csalódásai sem.

Érdekes és vonzó dolog Petőfi e fölséges egyszerűsége, ezért ő „Bolond Istók“. Hogy is ment be „Bolond Istók“ Debreczenbe? Oh minden számítás nélkül. Bolond Istók maga az egyszerűség, maga a felnőtt naivság, maga a csicsergő pacsirta kedély, maga az a genie, ki nem vénül meg soha s a kit másnak mint ifjúnak tele ragyogó álmakkal, ifjú reményekkel: nem is tudunk képzelni; de ki azért megérzi az idők szellemének minden szívdobbanását, felfog, megért minden szépet, jót, lelkesül mindenért s nincs benne semmi sentimentalismus, semmi pessimismus, semmi elegiacus. Ez a Bolond Istók maga Petőfi. Más e tehát akár az Arany, akár az Adomá, akár az élclap s más egyáltalán minden lehetősé Bolond Istóknál, de vonzóbb is mindannyinál.

A „Bolond Istókhoz“ mint mondók Petőfi lyrájában egy egész csomó költemény sorakozik. Elmondom, hogy melyek ezek: Távoból (152), Merengés (169), Belegségemben, Javulási szándék (183, 185), Csavargó (223), Éjszakáim (228), Szülőimhez (247), Két testvér (263), Téli világ (295), Falun (309), Imádságom (317?) A világtól elvonulva (350), Karácsonkor (451), Szomorú éj (461) s mindenek felett a Vándor legény (556). Különösen a Vándor legény ép úgy 1847-ből való mint

a Bolond Istók. S aztán gondoljuk még hozzá azt, hogy Petőfi még 1846 őszén megismerkedik Szendrei Juliával s már Arany Jánoshoz irt levelében is állandó megtelepülés gondolata nyilvánul: akkor a Bolond Istók maga magát érteti meg. Meséje ismeretes t. i. hogy Bolond Istók betér a zivatar elől egy puszta tanyába, hol egy életunt, világgyűlölő öreg lakik. Vidám kedélye földérríti az öreget, reményt hint szívébe különösen avval, hogy senki sem halhat meg, mielőtt boldog nem volt. Az öreg ott marasztja B. Istókot. Egy napon az öreg unokája menekül hozzá, kit rideg apja erőszakkal akar férjhez adni s itt menhelyet keres. Jelenléte új életet önt az öregbe s röviden a ház boldog lesz s mikor B. Istók el akar menni, az öreg a podgyászt, a leány botját veszi el s így boldogok lesznek. Az egész nagyon egyszerű s könnyű belátni, hogy a világ és ember-gyűlölő öreg voltaképp nem más, mint Petőfi világ és embergyűlöletének képviselője, mi különösen az 1846 Felhőiben nyilatkozik. De az ifju lélek önmagát gyógyította ki e bajból s Petőfi mintegy erről a gyógyulásról ad számot e költeményében t. i., hogy az aggá tevő világgyűlöleten győzedelmeskedik a napfényes kedély mosolya. Petőfi ezen 1846-beli sötét kedélye uralkodik az ugyanazon évből való pár elbeszélésén is s valóban alig van érdekesebb ellentét, mint Salgó, Szilaj Pista, Szerellem átka s a Bolond Istók.

Mind e mellett is a B. Istók a világért sem allegoria, hanem önönmagát egyenesen megértető elbeszélés, melynek forrása azonban Petőfi kedélyében, kedélyének mélyén kereshető, mint egyáltalán mind annak, a mit csak életében tett és irt. Csak mellékesen említem még azt meg, hogy ez elbeszélésben mily gyönyörű szerepe van a leánynak, az öreg unokájának. Úgy látom e napfényes alakot, mintha a költő derült komoly szelleme volna, mely a világgyűlöletet felolvasztja s a pajzán számítás nélküliséget az élet komoly czéljaira oktatná. Adtak-e még nemesebb szerepet a nőnek?

(Folyt. köv.)

Ferenczi Zoltán.

S Z E M L E.

IPAR-ISKOLÁINKRÓL.

A kolozsvári ipar-iskolák évről-évre folyton fejlődnek, s az ezen iskolák elé tűzött czélt mind inkább megközelítik. E tekintetben újabban ismét egy nevezetes lépés történt. Ugyanis az iparos tanulók gyakorlati vizsgáinak kötelezővé tétele tárgyában, Gámán Zsigmond iparkamarai titkár kezdeményezésére, az intézet igazgatósága egy szabályzatot készített, melylyel az ipar-iskolák szervezeti szabályai kiegészítettek. E szabályzat szerint az elméleti vizsgálatokon kívül évenként munka-kiállítás rendeztetik. A kiállításon munkáikkal pályázhatnak az ipar-iskola 2- és 3-ik oszt. növendékei. A kiállítást az igazgatóság rendezzi. A tanuló részvétélét

köteles előre bejelenteni az igazgatásának, hogy ez gondoskodhassék a munka elkészítésének ellenőrzéséről. A bíráló-bizottság a rokon iparágak csoportjai szerint mesterek- és szakértőkből alakíttatik. A kiállításon résztvett és kitüntetett tanulók jutalma írásbeli elismerés és pénzjutalom. A jutalmak kiosztása ünnepélyesen történik. A felügyelő bizottság arra fog törekedni, hogy az egyes ipar-társulatok oda hassanak, miszerint a felszabadulásra készülő tanoncok valamennyien részt vegyenek a munka-kiállításban, valamint, hogy az úgynevezett felszabadulási bizonyítvány hitelesítésénél tanusítsák, hogy az illető részt vett-e a munka versenyen s ha igen, minő eredménnyel.

Fennebbieken ismertetve a szabályzat lényeges pontjait, még csak azt kell felemlitenünk, hogy a fővárosi sajtó egyhangulag elismerőleg nyilatkozott e kezdeményezésről, s a hazai ipar-társulatoknak figyelmébe ajánlotta. Mi is ajánljuk azon kartársainknak, kiket az iparos-oktatás ügye, mely most országos szervezés tárgyát képezi, érdekel.

Az iskolaügy Boszniában.

Bosznia és Hercegovina költségvetésének tárgyalása alkalmával az occupált tartományok tanügyi állapota is szóba került. Kállay miniszter válaszából kitűnt, hogy e tekintetben itt bizony még nagyon gyarlón állunk. Ennek oka, hogy e tartományokban régebben a közoktatásügy érdekében mondhatni semmit sem tettek, az osztrák-magyar kormánynak pedig eddig sem ideje, sem anyagi ereje nem volt e téren számbavehető eredményt felmutathatni. Azonban a kormánynak e tartományok oktatásügyének szervezése is kiváló gondját képezi. Serajewóban egy reálgymnasium létesített, mely tartományi költségen tartatik fenn; ebben 11 tanerő volt alkalmazva és 126 növendék tanult. Van ezenkívül még Serajewóban egy gör. kel. gymnasium, melyben 38 növendék tanult. Van végül Trawnikban egy kath. gymnasium, melynek azonban még csak alsóbb osztályai rendezettek be, ebben 32 tanuló volt. Ugyancsak Serajewóban van egy fin-táptintézet 64 növendékkal és egy segédtanító-képezde, melyben 18 növendék tanult; e kettőt szintén tartományi költségen tartják fenn. Népiskolái a következők: 40 felekezeti jelleg nélküli iskola, 53 tanerő és 2428 tanulóval; 97 ker. felekezeti iskola 130 tanító és 5369 tanulóval. Ezekon kívül van végre 672 tisztán mohamedán jellegű iskola-féle, melyekben 701 tanító 72754 tanulót oktat; ez utóbbiak fenntartási költségeit a mohamedán vallás-alap fedezi.

I R O D A L O M.

Vezérkönyv a népiskolai számtanításban. Írták: Dr. Emericzy Géza és Kárpáti Endre. A szerzők e két, egyik 169, másik 194 lapra terjedő füzetekben a fokozatosságot és logikai következtetéseket tekintették főelvül, s annak valóban mindenütt teljesen megfelelnek. Úgy, hogy módszerük kiválóképp értelem-fejlesztő, a szó szoros értelmében, s gon-

dolkozásra kényszerít, mi a számtan tanításánál fő cél kell hogy legyen, úgy a nép- mint a középiskolákban. Bizonyosan e tekintetből tiltakoznak a szerzők azon tanítók eljárása ellen, kik a fej és írásbeli számolás közt, szoros különbséget tesznek, s ez által ez utóbbit némiképp gépiessé változtatják, holott mind a kettőnél egyaránt önálló belátásra és belátó önállóságra kell törekedni.

Azt hiszem, a szerzőknek erre nézve tökéletesen igazuk van, s jól jegyzi meg, hogy azon feladatokat is, melyek nehézségük- vagy nagyságuknál fogva, csupán írásbelileg oldhatók meg, csak kimerítő megbeszélés, csak a megfejtés módjának teljes tisztába hozatala után, kell kidolgoztatni.

Továbbá más nagy előnye dr. Emericzy és Kárpáti urak módszerének az, hogy a példák oly jól vannak kidolgozva, s a növendék felfogásához mérve, hogy azokat minden szabály nélkül megfejtetheti, s a szabályt aztán néhány példa után maga származtathatja, mi úgy a megértés, mint az észébe tartás, meg-ésfejlesztésre nézve egyaránt üdvös önállóságot ad.

A gyorsszámolásnál a szerzők szerint azon rövidítési fogások, melyeknél a gyermek nem tudhatja hogyan jött létre az eredmény, tökéletesen mellőzendők a népiskolákban, hol mind az gondosan kerülendő a mi gépiességre vezethet.

Végre a szerzők, az alapszámok és alapszámításokra nézve, tökéletesen szemléltető módszert követnek, s anynyi képen mutatnak be minden egyes tételt, hogy a legkevesebb észszel megáldott gyermeknél is okvetlen csonttá és vérté válnak ez ismeretek.

Az első részben a számok ösmertetnek meg egytől-huszig, s azokkal minden kidolgozható és lehető gyakorlat, szétbontás tételtek, tiszta és megnevezett számokkal, összeadás kivonás, szorzás és osztás, meg törtek alakjában.

A második részben 20—100 ig haladnak ugyanezen módszert követve, a törtek származtatására és a tizedes rendszer kifejtésére is kiterjeszkedve.

Végre a harmadik rész 100—1000-ig terjed, szintén szemléltető alapon. Itt a római számjegyek ösmertetése is eldön; mi talán kissé korai népiskolában, s nincs eléggé indokolva. Egy más ellenvetést is lehetne tenni. Azt t. i. hogy a kivonásról a szerzők, midőn a felső szám kisebb az alsónál s azt tiz egységgel kell pótolni, aztán nem a következő alsó számot nagyították egy egységgel, mi gyakorlatban sokkal praktikusabb, de a régi módot követték.

A negyedik részben az 1000-en felüli számkörök ismertetése következik, nem többé szemléltetési alapon, de a legfokozatosabb módon. Továbbá a négy alpművelet bővebb értelmezése, s alkalmazása, a különnevű számokra is. Végre a törtek értelmezése, összehasonlítása, alakváltozása, mind ez újra szemléltető alapon, s bámulatos tisztasággal előadva logikai fokozatossággal, s a négy alpművelet.

Az ötödik rész magában foglalja a tizedes törteket, hármas szabályt, felületmérést, s mind ezt úgy, hogy a növendék maga találja meg és származtatja a szabályokat a feladott példákban.

Melléklet a „Család és Iskola“ 3-ik számához.

A hatodik részben előfordul a kamatszámítás, társas szabály, vegyítésszabály, köbttartalom számítás, s a legszükségesebb csoportulatok tanából az ambók, ternók, a lutri ösmertetése, mi talán arra volna szánva, hogy elidegenítsen a lutri játéktól, de akkor igen is röviden van tárgyalva, s káros volna nincs eléggé kiemelve.

Talán a méter rendszer nincs eléggé alaposan ösmertetve. Szerzők ugyan mindenütt alkalmazzák a métert s annak felosztását, a litert, a grammot, de sehol sincs kimutatva hogyan származik a liter és gramm a métertől. A tizedes törtek után, a méterrendszer alapos tárgyalásának is áldozhattak volna néhány lapot.

Különben ezek kissé értelmes tanító kezében, ki megértette, hogy nem annyira a tudás, mint a gondolat és értelem fejlesztés a fő czél a tanulónál, dr. Emericzky és Kárpáti urak vezérkönyve és számtani példatára, kitűnő segéd-eszköz, s azért a legmelegebben lehet ajánlani.

De Gerando Antonina.

— „Az Illem könyve.“ A művelt izlés és tapintatos modor az élet különböző viszonyaiban. A családi és társadalmi életben követendő illemszabályok kézikönyve. Hazai és külföldi művek felhasználásával írta Kalocsa Róza. A fenti cím alatt egy rendkívül díszes kiállítású mű kiadása indult meg, melynek előfizetési felhívásából tájékoztatóul a következőket közöljük: Az „Illem könyvével“ az önmivelődésnek egy hatalmas eszközt óhajtjuk nyújtani a t. olvasó közönségnek; mert könyvünk nem a száraz etiquette szabályok halmazát tartalmazza, hanem tárgyalja és fejtegeti a legnemesebb és legfenségesebb eszméket, erkölcsi törvényeket, lélektani alapon, és utal ezen szép és erkölcsnemesítő eszmék és tulajdonságok külső nyilvánulásaira. Szigorú logikával következtet a finom, tapintatos modor, az illő magaviseletről a lélek és szív nemes tulajdonságaira, vagy a helytelen magaviseletről az ellenkezőre. Kimutatni törekszik, hogy miket kövessünk és miktől őrizkedjünk. És teszi mind ezt egyszerű, érthető és vonzó irálylyal, népszerű modorban. Az „Illem-szabályok“ elnevezése alatt feltalálható benne az élettapasztalat, gyakorlati lélektan és különösen a nevelés-tan. Megleli itt az agg, minő tanácsosal bocsássa utnak a nagy világ küzdelmeibe gyermekét vagy unokáját. Hű barát ra, vezetőre talál az ifju férfi, a serdülő leány, a háznál családjá körében, társaságban, vagy kint a nagy világ zajában. Utmutatást ad a fiatal házinőnek, és szavakba foglalja a családjánya tapasztalatait. Megosztja a családjána anyagi és nevelési gondjait, és örökdi a kised bölcsője felett vagy részt vesz az elhunyt koporsójánál a család fájdalmaiban, mindenütt a kellő időben és helyen utasítva s bátorítva a teendőkre. Hű kisézőre talál itt az elhagyatott magányosan álló nő. Kézen fogja a pályá kezdetén álló tapasztalatlan ifjut; gyönyörrel nyújtja át az arának a menyasszonyi koszorút és a vőlegénynek jegygyűrűjét... és ha az arakoszorú töviskoronává, a jegygyűrű kigyómarássá

változnék; balzsamot csepegtet az égő sebekre s megtanít nemesen viselni a fájdalmakat. Szóval: mindenki és minden alkalomra hű barátot és hűséges tanácsadót találhat e könyvben. A mellett, bár az író nagyon sokat kitűnő külföldi írók műveiből vett át — az általános emberi igazságok minden nemzet kebelében ugyanazok — könyvünk minden ízében magyar. Magyar szellemben, egyszerűen szép magyar nyelven van írva. „Az illem könyve“ díszes kiállításban körülbelül 16—18 öt ives füzetben fog megjelenni. Minden hónapban 2—3 füzet jelenik meg, úgy hogy az egész mű rövid néhány hónap alatt az előfizetők kezeiben lesz. Egy-egy füzet ára 30 kr. A teljes mű előfizetési ára 5 forint, mely összeg beküldése után a füzetek két hetenként a mű teljes megjelenéséig bérmentve küldetnek. Az illem könyve bármely hazai könyvkereskedésben rendelhető meg — valamint egyenesen a kiadóhivatalnál. (Révai testvérek könyvkiadóhivatala, Budapesten. IV. váczai-utca 11. szám).

Megjelent az „Unitárius kis könyvtár“ című vállalat 4-ik füzete. Tartalma: A biblia. Walters W. Frank után. Közönséges józan nézet a bibliáról. Herford Brooke után. E füzet ára 5 kr. megrendelések a szerkesztőséghez. (Budapest, II. Albrecht út 16. sz.) intézendők.

Beküldetett: Az egyenletek megfejtése népszerű modorban. Az elemi népiskolák V. és VI. osztályai, a felső nép- és polgári iskolák I. és II. osztályai, valamint képezdék számára. Írta Schwarcz Mór állami tanító. Ára 40 kr. Budapest, 1883. Nagel Ottó bizománya. Felhívjuk e műre olvasóink figyelmét, különben közelebbről tüzetes ismeretetését közöljük.

A magyar könyvtár című vállalatból ujabban 4 füzet küldetett be: „Az arany középút“ és „Saját bosszújának áldozata“ címűek Mayer Miksától. „A három tornyu vár“ Mokós Károlytól. „Hogy lehet könnyen meggazdagodni“ elbeszélés írta Győri Vilmos. E kiváló gonddal szerkesztett füzeteket főleg a nép- és ifjúsági könyvtárak kezelőinek ajánljuk. Egy-egy füzet ára 15 kr. Kiadója Aigner Lajos, ki e vállalatot a tőle megszokott csinnal és izléssel állíttatja ki.

EGYESÜLETI KÖZLEMÉNYEK.

Meghívás. A szebenmegyei r. kath. tanító-egylet idei első vándorgyűlését folyó évi február 5-én fogja megtartani Nagy-Szebenben a belvárosi r. kath. elemi iskola helyiségében, melyre az egylet rendes- és pártoló tagjai, valamint a tanügy minden barátai tisztelettel meghívattak. Tárgyszorozat. 1. Isteni tisztelet a belv. r. kath. plébánia templomban. 2. Gyakorlati tanítást tart Hess Mátyás belv. r. kath. elemi tanító a 3-ik osztályban a földrajzból. 3. Elnöki megnyitás. 4. Jegyzőkönyv felolvasás és

hitelesítés. 5. A gyakorlati tanítás megbirálása. 6. Módszertani értekezést tart Szánthó Mihály a számtantanítás egyes ágait illetőleg. 7. A fennebbi értekezés megbirálása. 8. Szánthó M. egy általa tervezett térképtartót ismertet és mutat be. 9. Hivatalos iratok felolvasása. 10. A jövő vándorgyűlés idejének, helyének és tárgyának megállapítása. 11. Indítványok tárgyalása. Nagy-Szeben, 1883. január 18-án.

Roszkosni Elek,
tan. egyl. elnök.

Szánthó Mihály,
tan. egyl. jegyző.

Magyarország Néptanítóihoz!

Győrvárosra és vidékére végzetes napok következtek be. Beláthatatlan víztenger környezi e derék magyar várost mindenfelé, a melyből itt-ott egy-egy torony vagy néhány fasudár mered égnek, mintegy könyörületre híva fel az emberiséget a vízzel borított községek iránt. 12000 embernél több szorult ki hajlékából, és ezek közt sok tanítótársunk is szenved. Ezer szerencse, hogy Győrváros egy része a csapástól menten maradt, legalább ennek falai közt a menekültek fenttarthatják életüket. De az óriási kár pótlására még csak gondolni sem lehet. Igaz, hogy a nyomor enyhítésére már is tekintélyes összeg jutott a különféle forrásokból hozzánk; de mi az annyi embernek: az élelmezés és egészségügyi intézkedések teljesen felemésztk azt. Mi vár most már a vész elmúltával a csapással sújtott népre; de mi vár a nyomorba jutott nép tanítójára:

Tanítótársak! Az emberbaráti kötelességek teljesítése után még egy feladatot kell teljesítenünk, és ez: tanítótársaink külön segélyezése. Nem szükséges e szavakat külön megmagyaráznunk; megérti azokat minden pályatársunk.

Bizalommal teljesen fordulunk tehát magyarországi tanítótársainkhoz, a közös emberbaráti, honfiai, de méginkább a kartársi szeretet nevében kérvén azokat: szíveskedjenek körükben gyűjtéseket rendezni az árviz által károsult győrvideki tanítók segélyezésére.

A begyűlendő — bármily csekély — összeget kérjük Jilg Ede bizottsági pénztárhoz — Apáczta-utca, 5. szám küldeni.

Győrött, 1883. január 11-én.

A győrvideki tanítóegyletből kiküldött gyűjtő-bizottság nevében: Kurpáti Endre, biz. elnök. Langer József, egyl. elnök. Nagy Lajos, biz. jegyző. Kaszner Janka, és Fadgyas Pál, biz. tagok.

VEGYESEK.

— Lapunk 1879-, 80-, 81- és 82-ik évi folyamainból teljes számú példányok még kaphatók. Új előfizetőknek egy egész évi folyamot 1 frt. 50 kr. kedvezmény árért bérmentve küldünk. Megrendelések a kiadó-hivatalba (Új utca: 36. sz.) czimzendők.

— A vallás- és közoktatásügyi miniszteriumban egy új szakosztály szerveztetik, mely az ipari szakoktatásba vágó ügyekkel fog foglalkozni. Ezen intézkedés az iparos oktatás országos szervezésével áll kapcsolatban.

— A nm. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr az árvizkárosult 57 győrvideki tanító számára 1425 frtot utalványozott.

— Budapesten a közraktárak eladása folytán több mint három millió forint gyűlt be, ez összegből a fővárosi tanács ajánlatára közel félmilliót iskola-építésekre fordítanak.

— A régi jó időkből. Poroszországban e század első negyedében 325 néptanító volt, kiknek évi fizetése 10 tallért sem tett. 10—20 tallér fizetése volt 857 tanítónak; 20—40 tal. 2287-nek; 40—60 tal. 2826-nak; 60—80 t. 2957-nek; és 80—100 tallér közötti 2833-na'. Ez összegbe a termény s más hasonló jövedelmek is bennfoglaltattak.

— Szászország összes tanítóképző intézeteiben a kézimunka tanítása kötelezetté tétetett.

— A tanítónők alkalmazása ellen. Görlitz város közönsége elhatározta, hogy tanítónőket többé nem alkalmaz, mert a nők gyenge testalkatuk miatt a 80 tanulóval bíró népiskolákban való tanításra képtelenek.

Francoziaországban közelebről nyílt meg az első női gymnasium Montpelierben, növendékei egyenruhát viselnek.

— A főváros iskoláiban tornaoktatásban részesül 9174 fiu közül 7989, míg orvosi véleményezés folytán a tornázástól teljesen felmentetett: 593, csak a szertornázástól felmentetett: 592 tanítvány. A tanév elején a kerületi orvosok által megvizsgáltatott s pedig: I. kerületben 679, II. k. 663, III k. 681, IV. k. 579, V. k. 823, VI. k. 1636, VII. k. 1061, VIII. k. 2022, IX. k. 801 és X 229 tanítvány. Felmentésre okot szolgáltatott: 68 tanítványnál csontbaj, 44 t.-nál rhacitis és görvély, 15-nél hátgerincz görbülés, 78-nál csuklyóbaj, 105 nél vérszegénység, 77-nél szerves szivbaj, 227 nél általános gyöngeség, 67-nél a légzési szervek beteg állapota, 40-nél sérv, 7-nél fülbaj, 120-nál szembaj, 17-nél idegbaj és 320 nál egyéb bajok. Vajjon mikor fognak valahára lányaink is tornaoktatásban részesülni?

* * *
— Nyilvános nyugtatóványok. Lapunk árában mult 1882-ik évre a 3 frt. hátrálékot kifizették: Községi iskola, Szentmihályfalva. (1881-ik évre is 3 frtot) Esztégár Antal. Bálványos-Váralja Vass Endre, Miskolcz. (1881 év II-ik felére is 1 frt. 50 kr.) Mltg. Lónyai Anna, Bánfalva.

1882-ik év II-ik felére: Ev. ref. tanári kör, Sz.-Udvarhely.

1883-ik évre 3 frtjával előfizettek: Kolossa Ferencz tanító, Tessianóc. Polgári leányiskola, Pápa. Állami tanítóképezde, Székely-Keresztur. Állami népiskola, Göde. Özv. Lakatos Jánosné Csik-Szeréda. Polgári iskola, Zilah. Vécsei Sámuel, Kolozsvár. Községi iskola, Kovászna. Fehérmegyei tanítótestület, Székes-Fehérvár. Méltg. Szathmári Királyi Pálné, Miskolcz. Vass Endre, Miskolcz, Községi iskola, Szilágysomlyó. A polgári fiuiskola, Gyergyó Szt.-Miklós. Tanítóképezde, Déva. Boez István, Gyalu. Tanítótestület, Szathmár. Tarcsafalvi Albert, Vargyas. Ev. ref. tanítótestület, Debreczen. Állami népiskola, Maros-Ujvár. Csongrádmegyei tanító-testületek egylete, Szeged. Községi felső leányiskola, Nagy-Körözs. Gáspár András, M.-Hermány. A polgári fiu-iskola, S.-Szentgyörgy.

1883-ik évi I ső felére 1 frt. 50 krjával előfizettek: Tanítótestület, Arad. Zöld Sándor tanító, B.-Füred. Mántó György, Székely Keresztur. Budai Elek, Deés. Állami iskola, Új-Törda. Tanítóképezde önképzőköre, Székely-Keresztur (1/4 évre). Ifj. olvasó-egylet, Sárospatak. Községi iskola, Nagy-Solymos. Elemi népiskola, Nagy-Ilonda. Ev. ref. népiskola, Nagy-Almás. Mltg. Lónyai Anna, Bánfalva. Ev. ref. tanári kör, Sz.-Udvarhely. Bartók László, Maros-Szent-György. Oszvách Albert, Mező-Ménés.

Kolozsvárt, 1883. január 27-én.

Dézi László,
pénztáros.